

Зямля, дадзеная лёсам

Калектыў супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы (Аляксандр Цітавец, Сяргей Мілючэнкаў, Галіна Каспяровіч) атрымаў прэмію Расійскай акадэміі навук і Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі за выданне сумесна з расійскімі калегамі манаграфіі «Белорусы в Сибири» (Новасібірск, 2011).

Таццяна СТУДЗЕНКА

Кніга выдадзена па выніках праектаў, ажыццёўленых на працягу 2007 — 2009 і 2009 — 2011 гг. Адпаведна, расійскімі вучонымі выкананая праца на ўласнай тэрыторыі — збор і апрацоўка звестак пра жыццё нашых суайчыннікаў у Сібіры, беларускімі даследчыкамі падрыхтаваныя матэрыялы, прысвечаныя традыцыйнай культуры ўласна на Беларусі.

Нельга пераацаніць ролю гэтай кнігі ва ўмовах этнічнай стандартызацыі і, адпаведна, крызісу ментальнасці сучаснага

чалавека: не толькі беларусаў на расійскіх землях або рускіх на Беларусі, але і жыхароў «мацярынскіх» тэрыторый. Акрамя такой глабальнай значнасці ўзнятая тэма надзвычай цікавая з навукова-метадалагічнага пункту гледжання. Традыцыйна этнаграфічныя праекты сканцэнтраваныя вакол жыцця толькі аднаго этнасу, у той час як зоны культурных кантактаў і ўзаемадзеянняў застаюцца на перыферыі ўвагі. «Сібірскае прыцягненне» (зямля без канца і без краю), якое справакавала моцны рух малазямельных беларусаў, рускіх, украінцаў на ўсход, заклікала і

даследчыкаў зрабіць істотны ўнёсак у «монаэтнаграфічны» вакуум.

«Белорусы в Сибири» — даніна памяці і павагі тым, хто поруч з карэнным насельніцтвам закладваў тэхніка-эканамічны патэнцыял легендарнага рэгіёна Расіі. Сёння, аднак, трывожыць, што гэты патэнцыял разгортваецца хіба што па інерцыі. Насельніцтва Сібіры відавочна скарачаецца: адыходзіць сталае пакаленне, а моладзь імкнецца «на захад». Сапраўды, жыццё ў гэтым краі, несалодкае ў часы першапраходства і найбольш актыўнай міграцыі, стала яшчэ больш складаным і, не ў малой ступені, — з прычыны ментальнага адчужэння насельнікаў, «эмансіпіраваных» ад традыцыйных каштоўнасцей узаемадапамогі, узаемападтрымкі, узаемапавагі. Сучасны, урбанізаваны свет — свет індывідуалізаваны.

(Заканчэнне на стар. 8.)

Зямля, дадзеная лёсам

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1.)

Падчас асваення сібірскай зямлі ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзяў беларусам давялося зазнаць шмат выпрабаванняў. Псіхалагічны стрэс расстання з Бацькаўшчынай, цяжкае прыстасаванне да нязвыклых прыродных умоў, ужыванне ў новую сацыяльна-эканамічную і этнічную супольнасць. Апытання сведчаць: «Там в Беларусі... чисто, тепло, всё растёт, сады, яблоки. А тут приехали в какую-то тайгу». «Мама всё говорила: в Белоруссии земли мало было, но жить-то там лучше было... Тут земли много было, а в землянку приехали, холодно. Бабушкина мать приезжала с ними сюды, дак плакала, плакала и уехала помирать туды, назад...»

«*«Белорусы в Сибири» — «піянерская праца», перспектывыны кірунак далейшых этнаграфічных даследаванняў. Найбольш плённым бачыцца цяпер вывучэнне менавіта беларускімі вучонымі артэфактаў айчынай культуры, захаваных на сібірскай зямлі. На жаль, ёсць фінансавыя перашкоды. Тыя, ад каго залежыць іх вырашэнне, павінны памятаць простую ісціну: як мага больш руплівае, усебаковае спасціжэнне традыцыйнай народнай спадчыны — аснова захавання і стабільнага развіцця народа.*

Ад тугі па Бацькаўшчыне, ад халадоў, ад цяжкасцей нязвыклага і неспрыяльнага побыту ратавалі святы, звычаі, сустрэчы сваякоў. «На Троицу... водили хороводы по солнцу, взявшись за руки. И девушки, и ребята, берутся все. Мы были небольшие, дак тоже был свой хороход-то. Молодёжь с гармошкой идёт на улицу». «Съезжий праздник у

Таццяна Студзенка. Зямля, дадзеная лёсам

нас был Никола Зимний, в Паутово — Михайлов день, во Вьюнах — Крещение... Приезжали к маме из Паутова, Вьюнов. Рождественники, хорошие знакомые... Приедут, лошадей распрягут... Мы <дзечи> лошадей поили. Молодые выскакивали, плясали под гармошку, старики пели песни. Такие песни, что лампы гасли».

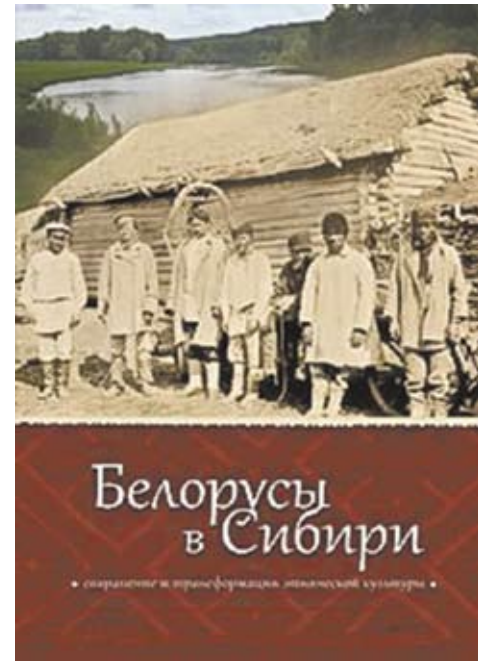
Больш познім выпрабаваннем стала калектывізацыя і «раскулачванне». Ледзь створаныя гаспадаркі, толькі што пабудаваныя хаты «ачышчаліся» ад «кулацкіх элементаў». Потым Вялікая Айчынная, пахаванкі, цяжасці пасляваеннага адраджэння — усё, як і калісьці, амаль «ад першага каменя». Ізноў побач рускія, беларусы, украінцы...

...Дык ці не стала для ўсіх іх Сібір Бацькаўшчынай? Ці не варта яе трымацца гэтаксама, як Бацькаўшчыны «першай», этнічнай? Не за тым жа асвойвалі гэтую «цаліну» мільёны перасяленцаў розных хваляў, каб яна стала зноў цаліной і эксплуатавалася толькі як абалонка падземных багаццяў? Ці не на зямлі і зямлёй жыве чалавек? І яшчэ — памяццю пра

справы продкаў на ёй? Пра памяць і дбалі стваральнікі кнігі. І, адпаведна, пра будучыню.

Даследаванні двух калектываў ужо атрымалі прафесійную ацэнку ў беларускім і расійскім навуковым асяроддзі. Лейтматыў яе наступны: перад намі — «піянерская праца», перспектывыны кірунак далейшых этнаграфічных даследаванняў. Найбольш плённым бачыцца цяпер вывучэнне менавіта беларускімі вучонымі артэфактаў айчынай культуры, захаваных на сібірскай зямлі. На жаль, ёсць фінансавыя перашкоды. Тыя, ад каго залежыць іх вырашэнне, павінны памятаць простую ісціну: як мага больш руплівае, усебаковае спасціжэнне традыцыйнай народнай спадчыны — аснова захавання і стабільнага развіцця народа, якому яна належыць.

Яшчэ адна безумоўная прычына важкасці прэзентуемага праекта і кнігі «Белорусы в Сибири» — крызіс не толькі этнічна-нацыянальнай, але таксама інтэлектуальнай ментальнасці. Так, размова зноў пра тое, што людзі сёння аддаюць перавагу візуальнай, «напаўвіртуальнай» культуры, так што часу і ўвагі на якаснае друкаванае слова (носьбіта культуры рэальнай) у большасці амаль не застаецца. Часта кажуць, што самі літаратары вінаватыя — не выдаюць годных актуальных твораў, між тым як класіка, маўляў, цяжка пасуе да сучаснага імклівага тэмпу жыцця. Гэта выданне, не прэтэндуючы быць «літаратурай», нясе найбольш каштоўнае, што ўласцівае літаратурна-мастацкаму слову: упершыню адкрыты перад чытачом досвед. Канкрэтны, дакладны і ўнікальны досвед нашых суайчыннікаў на чужыне, якая стала другой Бацькаўшчынай. Ён

мусіць яднаць продкаў і нашчадкаў, беларусаў і рускіх, сялян і гараджан, інтэлектуалаў і проста пісьменных людзей.

Тыраж кнігі, праўда, цяжка пасуе такой высакароднай мэце: усяго 500 асобнікаў. Улічваючы абавязковую рассылку па гарадах Расіі (больш як 200) і неабходную колькасць аўтарскіх экзэмпляраў, відавочна, што гэта рарытэт. Вельмі добра, што рыхтуецца адпаведнае айчыннае выданне: «Белорусская традиционная культура во времени и в пространстве». Хацелася б пажадаць аўтарам і выдаўцам, каб яны ўлічылі значнасць і цікавасць кнігі для шырокага чытача і склалі з асобных артыкулаў пэўную лагічную паслядоўнасць, прадугледзеўшы таксама больш ці менш папулярныя структурныя часткі ў выглядзе «пралога» і «эпілога».

А ўвогуле — віншuem з прэміяй!